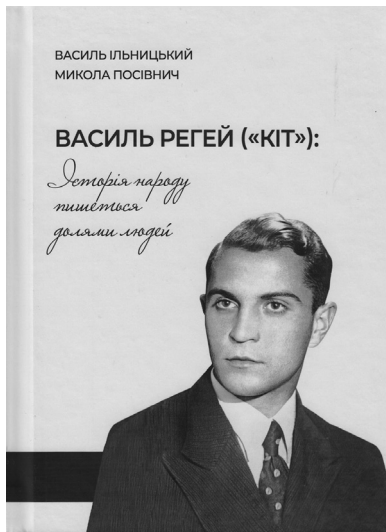

Олеся ІСАЮК
доктор філософії
науковий співробітник
Центру досліджень визвольного руху
науковий співробітник
Національного музею-меморіалу «Тюрма на Лонцького»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6339-0438>
e-mail: isaiuk.o@gmail.com

**[Рец.] ЦЕГЛИНКА ДО ПІДМУРІВКА [на кн.]: Ільницький В., Посівнич М.
Василь Регей («Кіт»): Історія народу пишеться долями людей. Дрогобич:
Посвіт, 2024. 160 с.**

Фахівцям з історії визвольного руху добре відома проблема обмеженості джерельної бази в тій її частині, яка складається з особистих свідчень безпосередніх учасників подій 1939–1941 рр. Причини описаної ситуації очевидні – це наслідок того, що більшість активних учасників визвольного руху цього періоду загинула під час Другої світової війни або після неї в рядах Української повстанської армії (УПА) та збройного підпілля Організації українських націоналістів (ОУН). Цей «інформаційний голод» частково стосується і кількох наступних років – приблизно до літа 1943 р. Хоч протягом останніх 10 років завдяки остаточному відкриттю архівів радянських спецслужб гострота проблеми дещо знизилася, але в низці випадків особисті свідчення учасників і свідків подій – незамінні.

Завдяки цим обставинам дослідження Василя Ільницького та Миколи Посівнича «Василь Регей («Кіт»): Історія народу пишеться долями людей» уже може вважатися свого роду подією. Саме дослідження є передусім біографічним нарисом, який супроводжує спогади самого Василя Регея. Він побудований за стандартним хронологічно-проблемним принципом, де почергово розглянуто походження і дитинство автора, освіту, перші роки у націоналістичному русі, підпільну діяльність у роки Другої світової війни, життя після війни в легальному статусі, арешт з ув'язненням і, зрештою, життя після звільнення і до смерті.

Головна постать дослідження – Василь Регей. Він народився 1915 р. на Березанщині в сім'ї залізничника. Цікаво і дещо нетипово для регіону, що його сім'я була протестантською. Василь закінчив початкову школу в Єзуполі та середню – у Станіславові (тепер – Івано-Франківськ), після чого вступив до лютеранської гімназії з німецькою мовою викладання, яку закінчив 1935 р. Після короткого періоду навчання

на кооперативних курсах він вступив у Варшавський університет. Під час навчання, яке тривало до 1939 р., брав активну участь у студентському житті і тоді ж став членом ОУН.

Початок Другої світової війни застав його в гостях у рідних. За якийсь час він із групою товаришів перейшов Сян і так опинився в німецькій зоні окупації. Там він влаштувався на легальну роботу в апараті повітового староства. Одночасно продовжив активність у підпіллі – був заступником повітового провідника Сяноцького повіту. Після вибуху німецько-радянської війни вирушив на Центральну та Східну Україну як учасник Південної похідної групи. Разом із нею дійшов до Дніпропетровська, сучасного Дніпра, де обійняв пост провідника Дніпропетровської обл. Утім керував місцевим підпіллям недовго, позаяк у вересні 1941 р. його заарештували і перевезли до Львова, де він перебував в ув'язненні до березня 1942 р. Далі його та товаришів по підпіллі чекала відправка до Німеччини, ймовірно, у концтабір, але дорогою напарник В. Регея захворів на тиф. Обоє поклали в лікарню у Перемишлі, звідки В. Регей утік і продовжив свою підпільну діяльність. Його прикриттям, а водночас джерелом коштів на життя й утримання сім'ї стала посада директора дитячого будинку, на якій він працював до серпня 1944 р. Паралельно підтримував зв'язки з підпіллям, хоча його активність зводилася до виконання окремих завдань на кшталт налагодження контактів, збору необхідних для підпілля припасів, розвідування даних про окупантів. У 1944 р. планував виїзд на Захід, але через позицію дружини цього не зробив. Після приходу Червоної армії і повернення радянської влади його мобілізували, у тилловій частині, дислокованій у Дрогобицькій обл., він служив до 1946 р. Після демобілізації влаштувався викладачем німецької мови у Дрогобицькому учительському інституті, з 1947 р. працював там заступником директора. 1951 р. його заарештували за звинуваченням у підпільній роботі в інституті. Після слідства засудили до 25 років ув'язнення і 5 років позбавлення прав. Утім з ув'язнення він був звільнений 1957 р. Опісля працював і проживав в Іркутській обл., в Україну повернувся 1978 р., після виходу на пенсію. Проживав у Калуші, де й помер 1996 р.

Ця праця належить до тих, які, на перший погляд, видаються абсолютно пересічними. І якщо їх аналізувати без вникнення в контекст як історичного періоду, якого вони стосуються, так і історії дослідження проблеми, є ризик її недооцінити. Утім, якщо задіяти обидва контексти, то картина суттєво зміниться. Отож запропонуємо детально оглянути контекст як подій, описаних у спогадах, так і дослідження проблематики, пов'язаної з ними.

Центральна постать публікації – Василь Регей – належить до менш відомої частини членів ОУН(б), пік активності якої припав на першу половину 1940-х років, тобто першу радянську окупацію регіону 1939–1941 рр. і нацистську окупацію 1941–1944 рр. У контексті досліджень історії визвольного руху це означає, що його спогади потенційно додають подробиці до низки тем: ОУН у період 1939–1941 рр., координація підготовки антирадянського повстання між більшовицькою та німецькою окупаційною зоною, розбудова підпільної мережі визвольного руху, події літа 1941 р. у Західній Україні, «похідні групи» та формування структур ОУН(б) у Центральній та Східній Україні, організаційні й ідеологічні трансформації ОУН(б), протистояння ОУН(б) нацистським репресіям та ін. Усі ці проблеми досі залишаються малодослідженими з об'єктивної причини – брак джерел. Документи тоталітарних режимів частково загубилися, частково були знищені, а більшість учасників і свідків

загинула під час зазначених подій або пізніше, і відповідно не мала можливості залишити свідчення та спогади.

Водночас ці свідчення неабияк поглиблюють наше розуміння того шляху, який ОУН(б) пройшла протягом 1940–1942 рр. і як її організаційні, ідеологічні, структурні напрацювання стали основою українського підпілля, яке протривало ще 10 років після Другої світової війни. У цьому плані особливе місце займає та частина спогадів В. Ререґа, яка стосується «похідних груп», їхньої появи в Центральній та Східній Україні й діяльності там. Це питання має не лише суто академічну значимість – відповідь про реальну поширеність і потужність націоналістичного підпілля поза Галичиною, Волиню та Західним Поділлям є вагомим аргументом у суперечці, що все ще триває, про реальну популярність серед негаличан самостійницьких ідей.

Крім того, опубліковані спогади безпосередньо стосуються одного з найдискусійніших періодів в історії визвольного руху – початкового етапу Другої світової війни, коли ОУН(б) у пошуках бодай ситуативних союзників серед противників і ворогів екзистенційного ворога, яким був ССРР, пробувала домовитися із Третім Райхом. Саме окремі домовленості на кшталт набору та підготовки бійців батальйонів «Роланд» і «Нахтігаль» та частковий збіг у часі таких подій, як проголошення відновлення Української держави та антиєврейське насильство у Львові 1–2 липня 1941 р., стали підґрунтям для формування думки про принципово фашистський та дискримінаційний щодо неукраїнців контекст ідеології та тактики гілки українського визвольного руху, представленої ОУН(б) та УПА. Тривалі дискусії навколо цього питання, додатково підсилені фактом, що частина аргументів прихильників тези про фашистськість ідеології і тактики ОУН(б) виглядала небезпечно близькою до тез російської пропаганди, перетворили цей, порівняно короткий період, на винятково чутливий момент в історії всього визвольного руху – при тому, що, як уже згадано, саме він багато в чому визначив його сутність, тактику, ідеологію і стратегію, які виявилися здатні еволюціонувати у більш сучасні форми та посили. Один зі способів нарешті остаточно в'яснити всі спірні питання та досягти відносно стійкого консенсусу – це пошук нових джерел. Причому особисті спогади і свідчення подекуди мають більшу цінність, аніж документи окупаційних режимів, позаяк у цьому випадку дослідник не має справи з деформаціями, пов'язаними з бажанням представників тоталітарного устрою переформатувати на свій ідеологічний лад бачене чи чує на допиті, як і не мусить здогадуватися, якщо йдеться про документи слідства, де заарештований підпільник сказав правду, а де – не зовсім, і в чому саме полягала неправда. Зрештою, далеко не все зафіксоване в документах.

Огляд усіх цих обставин чітко дає зрозуміти, що сама поява друком спогадів В. Ререґа – це певного роду подія. Автори публікації, як уже вказано, супроводили його паралельним нарисом – скрупульозним фактографічним дослідженням життєвих перипетій героя. Як і у випадку спогадів, тут застосовано принцип хронологічної послідовності. Судячи з кількості фактів і покликань на різні джерела, автори поставили собі за мету відтворити в найменших деталях життя автора публікованих спогадів, і їм це вдалося.

Під час читання тексту він справляє враження занадто заглибленого у фактографічні деталі, видається, що автори пожертвували шириною контексту заради глибини занурення у «як воно було насправді». По суті, перед нами класичне фактографічне дослідження. Такий підхід можна вважати недоліком, однак треба зважити, що коли

йдеться про 1939–1941 рр. і Другу світову війну в контексті історії визвольного руху, то можна без сумнівів констатувати, що, ймовірно, відшукування та перевірка фактів, як і реконструкція на основі знайденого матеріалу життя центральної постаті дослідження коштувала дослідникам чи не більше зусиль, ніж дослідження із залученням широкого контексту.

Утім біографія В. Регея – це не лише про визвольний рух. Це також історія про соціальну й освітню діяльність німецьких протестантських громад, завдяки яким він здобув освіту. Це історія про громадське життя українських студентів у Варшаві, певною мірою – про зустріч «петлюрівців», синів ветеранів боротьби за державність 1917–1921 рр. і молодшого покоління галичан. Це теж історія про соціальні процеси в повоєнних галицьких містечках, коли поряд із підпільною боротьбою треба було якось вживатися у щоденності як приїжджим, так і місцевим. Це також історія про таку ефективну тактику виживання у радянській дійсності, як демонстрація лояльності і використання в інтересах передусім власної спільноти проблем радянської влади з нестачею фахівців у різних сферах. Ці питання далеко не вичерпують список проблем, при дослідженні яких біографія В. Регея буде корисним доповненням. Показово, що більшість із них належать до вузько нішових, дослідники яких повсякчас стикаються із прогалинами у джерельній базі.

Прикро, що в такий цікавий зразок симбіозу археографічної публікації та біографічного дослідження де-не-де закралися хиби, на кшталт написання прізвища Бориса Вітошинського як «Вітушинський» або появи постаті бургомістра с. Жовтень, хоч у селі не могло бути бургомістра. Утім такі нюанси не впливають на загалом високий рівень праці, яка суттєво додає знань і розуміння менш досліджених періодів активності визвольного руху. Крім суто наукових здобутків, автори також досягли своєрідного ефекту контрасту, коли емоційність та певна суб'єктивність мемуарів контрастують зі сухуватою послідовністю супутнього дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Ільницький, В., Посівнич, М. (2024). *Василь Регей («Kit»): Історія народу пишеться долями людей*. Дрогобич: Посвіт.

REFERENCES

Ilnytskyi, V., & Posivnych, M. (2024). *Vasyl Rehei («Kit»): Istoriia narodu pyshetsia doliamy liudei*. Drohobych: Posvit (in Ukrainian).